

Over de verbanden tussen Klimaat & natuur en bestaanszekerheid in partijprogramma's

Er zijn bij de komende verkiezingen twee belangrijke thema's. Allereerst klimaat, natuur, biodiversiteit, duurzame economie, hoe je het ook maar noemt. Ten tweede armoedebestrijding, bestaanszekerheid. Ik wil het vooral hebben over de relatie daartussen.

1. Klimaat, natuur, biodiversiteit, duurzame economie.

MVO Nederland analyseerde de verkiezingsprogramma's van de politieke partijen op de zeven thema's van een nieuwe, duurzame economie.¹

Toelichting bij de criteria:

1. **Nieuwe rijkdom:** Oog voor brede welvaart; Ondersteuning om duurzaam ondernemen; Duurzaam ondernemen bij inkoop en aanbesteding overheid
Vijf partijen nemen dit integraal op in hun hele programma, en wordt gevolgd door concrete uitwerking in de volgende thema's
2. **Echte prijzen:** Weergeven van echte prijzen door winkels en dienstverleners; Vergroening van het belastingstelsel
Dezelfde 5 partijen, en ook CDA.
3. **Transparante ketens:** Transparantie door bedrijven; IMVO-maatregelen en/of eerlijke handel.
Dezelfde 5 partijen, maar niet Volt.
4. **Inclusief ondernemen:** Meer diversiteit en inclusiviteit in het bedrijfsleven.
Dit is een meer algemeen opgenomen en uitgewerkt thema, voor de 5 partijen maar ook VVD, SP, NSC en BI1 en
5. **Groene energie:** Structurele duurzame oplossingen voor energievoorziening; Afbouw van fossiele energievoorziening
De 5 partijen + Bij1
6. **Biodiversiteit:** Versterken van de biodiversiteit; Minimaliseren schade aan natuur; Impact van Nederland op de wereldwijde biodiversiteit
De 5 partijen + Bij1. Sterkst uitgewerkt bij PvdD.
7. **Circulaire economie:** Concrete en ambitieuze doelen circulaire economie; Verminderen afhankelijkheid virgin grondstoffen; Stimuleren circulair ondernemen
De 5 partijen, maar ook wel aandacht bij andere partijen, onvoldoende uitgewerkt.

Conclusie MVO Nederland: We zien veel mooie woorden over ondernemen binnen de grenzen van natuur en maatschappij. Te weinig partijen maken die woorden echt concreet. Het ontbreekt ook aan lange-termijndoelen, aan maatregelen en wetten.

---

¹ Tweede Kamerverkiezingen 2023 - Dit is hoe politieke partijen bijdragen aan een duurzame economie die past binnen de grenzen van natuur en maatschappij. <https://www.mvonderland.nl/wp-content/uploads/2023/10/MVO-Nederland-Analyse-Verkiezingsprogrammas-TK23.pdf>

2. De relatie tussen klimaat & natuur en armoede & bestaanszekerheid

Partijen zijn het behoorlijk eens over het belang van armoedebestrijding & bestaanszekerheid. Maar ook over de relatie met klimaatverandering?

Er is veel bekend over de relatie tussen armoede en klimaatverandering op wereldschaal:

- In het rijke westen worden de klimaatproblemen vooral veroorzaakt: de footprint van een huishouden in het Westen is vele malen groter dan in Zuidelijke landen. Hoe rijker je bent, des te groter je footprint
- De gevolgen van klimaatverandering worden vooral gevoeld en gedragen door arme huishoudens in Zuidelijke landen: zij leven vaak onder meer kwetsbare omstandigheden leven en hebben niet de middelen om zich tegen klimaatverandering te beschermen, of de schade te herstellen.

De essentie hiervan kan worden gevat onder de term klimaatrechtvaardigheid. Zolang wereldwijd miljoenen mensen de klappen van klimaatverandering opvangen en zelf géén toegang hebben tot schone energie, zolang is de aanpak van de klimaatcrisis niet rechtvaardig. De klimaatcrisis hangt onmiskenbaar samen met andere vormen van onrecht. De gevolgen van klimaatverandering houden extreme ongelijkheid in stand of versterken deze ongelijkheid.² Daarom de roep om middels financiering, eerlijke handel, en andere maatregelen deze ongelijkheid te integreren met klimaatbeleid.

Maar in hoeverre is er binnen Nederland ook sprake van klimaat(on)rechtvaardigheid?

Er is over Nederland hierover opmerkelijk weinig documentatie te vinden, maar wel in België.

Wat zijn aanwijzingen voor klimaatonrechtvaardigheid in Nederland / België?

1. Mensen die leven in armoede hebben een kleinere footprint en leven vaak meer besparend. Mensen met een laag inkomen zorgen voor slechts een fractie van de uitstoot in vergelijking met mensen met een hoog inkomen.
2. Mensen die wonen in armere wijken zijn kwetsbaarder voor hitte, er vallen daar meer doden, dat hangt vooral samen met de woonomgeving en met de woning zelf. Je moet dus zowel iets doen aan de woonomgeving en ruimtelijke ordening (vergroening) als aan de woningen zelf^{3,4}
3. Ook bij de overstromingen in België kwamen de sociale verschillen duidelijk aan de oppervlakte. Een aantal slachtoffers was namelijk niet verzekerd tegen dit soort noodgeval, want een verzekering is geen prioriteit als je met een krap budget moet rondkomen.⁵

De samenleving worstelt met de link tussen het klimaatvraagstuk en sociale ongelijkheid. Mensen met een laag inkomen hebben geen geld voor klimaatmaatregelen maar zijn ook vaker het slachtoffer van klimaatverandering. Hoe kom je uit dit dilemma?⁷ Veel politici en mensen uit de milieubeweging willen wel, maar slagen er niet in om naar het probleem te kijken door de bril van mensen in armoede. Ze willen een sterk klimaatbeleid voeren, en vragen ons welke sociale correcties ze vervolgens moeten

---

² <https://www.oxfamnovib.nl/klimaatrechtvaardigheid>;

<https://www.greenpeace.org/nl/klimaatverandering/48947/klimaatrechtvaardigheid/>

³ [De dodelijke combinatie van hitte en ongelijkheid | class in/justice \(wordpress.com\)](#)

⁴ [Uitblijven hittegolf goed voor gezondheid Rotterdammers - Gezond010](#)

⁵ [Eindrapport: hittegolven en kwetsbare stedelingen - Klimaatadaptatie \(klimaatadaptatienederland.nl\)](#)

⁶ [De vicieuze cirkel van klimaat en armoede - Greenpeace België](#)

⁷ ['Klimaatverandering zet turbo op ongelijkheid' — Achtergrond — Sociaal.Net](#)

nemen. Maar zo werkt het niet. Met compensaties achteraf kom je er niet. Er is behoefte aan een meer structurele aanpak.

De samenhang tussen het klimaatvraagstuk en het armoedevraagstuk is uitgebreid beschreven in een studie uitgevoerd door De Sociale Alliantie voor een samenleving zonder armoede in België. Deze studie is uitgevoerd op basis van uitgebreide consultaties met diverse organisaties die armen vertegenwoordigen. De ongelijkheid heeft betrekking op drie aspecten:

- (1) ongelijkheid in de mate waarin huishoudens bijdragen aan de uitstoot van broeikasgassen;
- (2) ongelijkheid in de mate waarin bevolkingsgroepen de gevolgen van de klimaatontwrichting voelen;
- (3) ongelijkheid wat betreft de financiële impact van beleidsmaatregelen inzake het klimaat.

Het is van belang daarbij te onderkennen dat armen het minste bijdragen aan de milieu- en klimaatveranderingen, wel het zwaarste getroffen worden door de negatieve gevolgen van deze veranderingen, en bovendien de minste middelen hebben om zich hiertegen te beschermen. Dit wordt wel samen gevat onder de term klimaat- of milieu-onrechtvaardigheid.

Uit bovenstaande studie komen een tweetal principes en een zestal thema's naar voren die verband houden met klimaatonrechtvaardigheid. Op al deze terreinen moet een rechtvaardig beleid gevoerd worden, waarbij uitgegaan wordt van de samenhang tussen klimaat- en armoedebeleid.

Er spelen de volgende twee principes:

1. Klimaatrechtvaardigheid als centrale ambitie: in beleid de verbinding zoeken tussen klimaat en armoede bestrijding in het gehele programma
2. Belasten milieuschade en het daardoor vrij gekomen geld gebruiken voor bescherming en compensatie van arme groepen

En de volgende 7 thema's.

1. Energielasten vormen een steeds groter deel van de woonlasten. Dat geldt zeker voor armen omdat deze vaak in slecht geïsoleerde huizen wonen en weinig of geen mogelijkheden hebben om gebruik te maken van overheidssteun bij het aanbrengen van energiebesparende maatregelen.
>> *Bij verduurzaming van woningen en toegang tot duurzame energie prioriteit geven aan armen.*
2. Arme regio's ondervinden meer effecten van klimaatverandering en / of hebben minder middelen om daar wat aan te doen, bijvoorbeeld het Caribisch gebied.
>> Geld beschikbaar om de gevolgen op te vangen en te voorkomen dat armoede verergert
3. Arme wijken hebben doorgaans minder toegang tot natuur en groene ruimten. Dit heeft een negatieve uitwerking op hun leven, met name hun gezondheid.
>> *Groenbeleid ook voor klimaatadaptatie doelen concentreren op arme wijken, en ook minder kwetsbaar te maken tegen wateroverlast.*
4. De klimaatverandering dreigt van water een schaars goed te maken. De armen zullen hiervan als eersten de negatieve gevolgen ondervinden, zeker als de prijs van drinkwater toeneemt.
>> *Toegang tot drinkwater met name betaalbaar maken / houden voor armen.*
5. Door geldgebrek slagen armen er vaak niet in om voldoende en kwalitatief goed voedsel te krijgen en aan ecologisch verantwoord voedsel hoeven ze vaak helemaal niet te denken.
>> *Toegang tot biologisch en lokaal voedsel goed betaalbaar maken met prioriteit voor armen.*
6. Armen hebben vaak geen of onzeker werk waarmee ze nog steeds niet aan de armoedesituatie kunnen ontsnappen.
>> *Werk creëren voor armen in duurzame banen / initiatieven rond kringloop, landschapsbeheer, nieuwe energievormen, recyclage en andere vormen van sociale economie.*
7. Het gebrek aan betaalbaar openbaar vervoer belet arme gezinnen om werk te vinden of een opleiding te volgen of sociale diensten te bezoeken.
>> *Openbaar vervoer en daarbij gebruik van duurzame energie richten op betaalbaarheid en relevantie voor armen.*

Hoe zien we dit terug in de partijprogramma's van de 5 partijen die het best scoren op klimaat & natuur ambities?

PVDA / GL

Klimaatrechtvaardigheid. *Bestaanszekerheid, solidariteit en rechtvaardigheid zijn de centrale waarden in de aanpak van de ecologische crises.* In buurten, wijken en regio's met de meeste klimaatstress en energiearmoede leveren we de grootste inspanningen. Het wringt dat Teslarijders subsidie krijgen, terwijl anderen het moeten doen met radiatorfolie of een tochtstrip. De middenklasse die wel wil verduurzamen, maar niet weet hoe, ontzorgen we maximaal.

Belasten en herverdelen. Het thema echte prijzen komt meerdere keren terug in het partijprogramma. Vervuiling, luxeconsumptie en grote vermogens belasten we zwaarder. *Dit geld gebruiken we voor een grootscheeps offensief om mensen te helpen en te ontzorgen die niet in staat zijn hun huizen aardgasvrij te maken, tegen hitte en kou te beschermen of zonnepanelen te kopen.* Van bedrijven en mensen die het meest bijdragen aan de vervuiling en de uitputting van schaarse hulpbronnen, vragen wij de grootste bijdrage aan de oplossing. Belasting op arbeid gaat juist omlaag. CO2-heffing die meer druk legt op grote vervuilers om te verduurzamen, afvalstoffenbelasting verhoogt en bankenbelasting vergroent. De gratis rechten op vervuiling die nu nog aan de industrie en de luchtvaart worden gegeven, stoppen we. In het waterdomein voert de partij ook een eerlijker belastingstelsel in, zodat de landbouw en industrie een reële prijs betalen voor de maatschappelijke kosten die ze maken. Ook is er veel aandacht voor het afbouwen van fossiele winning en het stoppen van vervuilende energiebronnen.

Arme wijken of regio's groen / klimaatbestendig. In het programma is veel aandacht voor het herstellen en versterken van de natuur. Ook de rol van bedrijven en overheid komt aan bod. Bijvoorbeeld boeren belonen die zich inzetten voor bescherming en herstel ('ondernemen met de natuur'). Ook zien we een verbod op de financiering van activiteiten die biodiversiteit en ecosystemen hier of elders in de wereld ernstige schade toebrengen.

Energie / Wonen. De partij bepleit een ambitieus doel om in 2040 klimaatneutraal te zijn, waarbij het gehele energiesysteem en de industrie geen CO2 meer uitstoot. Het programma stelt voor om dat te halen via onder meer isolatie, zonnepanelen en investeringen in energie-infrastructuur. Een isolatie-offensief voor alle huizen. Er komt een grootschalig isolatie-offensief om woningen te verduurzamen en de energierekening te verlagen. We geven voorrang aan mensen met lage en middeninkomens bij het verstrekken van isolatiesubsidies en andere verduurzamingsmaatregelen. Zonnepanelen voor iedereen. Wij willen dat iedereen van de voordelen van zonnepanelen kan genieten. We maken extra middelen vrij om te investeren in zonnepanelen op daken van huurwoningen en koopwoningen van mensen met een laag inkomen. Dat leidt tot verlaging van de energierekening.

Voeding. Een publieke voorziening voor goed eten. We beginnen met de landelijke uitbouw van een nieuwe publieke voorziening voor goed en betaalbaar eten, in lijn met de initiatieven van de Volkskantine. Zoals de bibliotheek lezen toegankelijk maakt, zo maakt deze basisvoorziening goed en gezond eten toegankelijk. Voor snackbarprijzen kunnen mensen hier biologische, plantaardige en verse gerechten kopen met ingrediënten die worden ingekocht bij lokale boeren.

Partij voor de Dieren

Klimaatrechtvaardigheid. De gevolgen van de klimaatcrisis raken groepen in een kwetsbare positie harder. Stijgende voedselprijzen door klimaatverandering tasten bestaanszekerheid van mensen met lage inkomens aan. Hittegolven hakken er zwaarder in wanneer je bent aangewezen op een slecht geïsoleerd appartement in een sterk versteende buurt. *Zo verergert de klimaatcrisis bestaande ongelijkheid.* En als er niets verandert, wordt in Nederland de ongelijkheid nog groter. Burgers en kleine bedrijven betalen energiebelasting, grote vervuilers niet of nauwelijks. Zij krijgen zelfs geld toe om te 'verduurzamen'. De huidige economie blijft niet binnen de grenzen van de planeet en biedt voor veel mensen geen bestaanszekerheid. Er is niet genoeg om nog langer met deze economie van verspilling door te gaan. Wij kiezen voor de zekerheid voor mensen, binnen de draagkracht van de planeet. Dat kan als we welvaart eerlijk verdelen en de rekening neerleggen waar die hoort: bij de grootste vervuilers. Brede welvaart wordt leidend bij het ontwikkelen, uitvoeren en evalueren van beleid.

Belasten en herverdelen. Daarnaast krijgen bedrijven die bijdragen aan de omschakeling naar een duurzame economie belastingvoordelen en is een klimaatplan een voorwaarde voor duurzaamheidssubsidie. Echte prijzen staan centraal: "In de prijs die de consument betaalt zijn álle milieu-, klimaat-, dierenwelzijns-, en gezondheidskosten doorberekend". Verder wil de partij het belastingstelsel aanpassen via hogere CO2-belasting voor grote vervuilers, luchtvaartbelasting, en het invoeren van het principe 'vervuiler betaalt' in de landbouw via bijvoorbeeld een stikstofheffing. Een belastingwijziging maakt gerecyclede grondstoffen goedkoper dan nieuw gewonnen grondstoffen. Fossiele subsidies en andere vormen van bevoordeling van fossiele bedrijven schaffen we af. Het geld dat vrijkomt investeren we in een sociaal rechtvaardige energietransitie. De huidige energiebelasting is onrechtvaardig omdat grootverbruikers relatief veel minder betalen dan burgers en het mkb. Er komt een klimaatrechtvaardigheidstoets voor alle klimaatplannen en subsidies.

Arme wijken of regio's groen / klimaatbestendig. Geld beschikbaar stellen aan Caribisch Nederland dat in de frontlinie van de klimaatcrisis ligt en waar de klimaat- en natuurrisico's de bestaande armoede op verergert, bijvoorbeeld door het verdwijnen van het koraal en daarmee een groot deel van het toerisme. Zeespiegelstijging kan al deze eeuw een vijfde van Bonaire opslokken. Toch is er nauwelijks geld beschikbaar vanuit het Rijk voor de eilanden om zich te kunnen aanpassen aan de verslechterende omstandigheden.

Energie / wonen. We pakken energiearmoede aan. Iedereen krijgt de mogelijkheid zonnepanelen te plaatsen. Juist mensen die nu nog geen zonnepanelen hebben, moeten in de toekomst kunnen profiteren van het financiële voordeel van salderen. De huidige salderingsregeling blijft dus voor mensen die nu nog geen zonnepanelen hebben. Natuurinclusieve isolatie en verduurzaming wordt financieel aantrekkelijker door het verhogen van subsidies en verduurzamingsleningen, met gelijke maandelijke lasten. Daarnaast vallen energierenovaties voortaan onder het lage btw-tarief. Ook blijft de rente op verduurzamingsleningen 0% voor verzamelinkomens van 60.000 euro of minder gehandhaafd.

Voeding. Als de overheid gericht beleid inzet op gezonde voeding, dan komt dit voor iedereen binnen handbereik. We gaan onze voedselomgeving gezond maken en gezondheidsverschillen verkleinen. Het mag niet zo zijn dat mensen met een krappere beurs eerder ziek worden. Kinderen die thuis geen ontbijt of lunch krijgen, kunnen op school, de voorschoolse opvang of het kinderdagverblijf gezond ontbijten of lunchen. Scholen bieden gezonde maaltijden, met 100% biologische en plantaardige inkoop.

D66

Klimaatrechtvaardigheid. We hebben oog voor klimaatrechtvaardigheid, internationaal en in Nederland: iedereen moet mee kunnen komen. We helpen huiseigenaren en mensen met lage inkomens met subsidies en verplichten verhuurders hun huizen energiezuiniger te maken. We voeren naar voorbeeld van Oostenrijk en Canada een klimaatbonus in van €250. Dit is een vast bedrag dat iedereen jaarlijks krijgt, om de hogere lasten op vervuiling te compenseren. Mensen met een laag inkomen hebben hier in verhouding meer profijt van dan mensen met een hoog inkomen.

Belasten en herverdelen. We zetten in op een omslag naar een 'eerlijke prijs' waarin de maatschappelijke kosten mee worden genomen in de prijs. Eerlijke prijzen dwingen we desnoods via een minimumprijs of belasting af. Dat past binnen de verandering van belasting op arbeid naar belasting op vervuiling, grondstoffen, natuurlijke bronnen en de uitstoot van schadelijke stoffen. De inkomsten hieruit laten we terugvloeien naar de maatschappij om die schade te herstellen. We verlagen de lasten voor lage- en middeninkomens en verhogen de lasten op winst, vervuiling en vermogen. Tegelijkertijd wil D66 fossiele subsidies zo snel mogelijk afbouwen. En moeten vervuilende sectoren een af- en ombouwstrategie formuleren met einddata voor fossiele technieken zoals CO₂-opslag. Door het minimumloon en de uitkeringen flink te verhogen leven minder mensen en kinderen in armoede. We schaffen de toeslagen af en maken een nieuwe start met een basisbedrag voor iedere volwassene.

Arme wijken / regio's groen / klimaatbestendig. We maken niet alleen meer betaalbare huizen beschikbaar, maar richten ook gezonde wijken en buurten in. Groene wijken zijn beter bestand tegen hittegolven en bewezen beter voor onze (mentale) gezondheid. Natuurinclusief bouwen zorgt voor minder afhankelijkheid van dure energie.

Er komt een klimaatadaptatieplan voor Bonaire, St. Eustatius en Saba, net als voor andere Nederlandse gemeenten. Daarbij betrekken we inwoners en worden kennis en financiële middelen beschikbaar gemaakt.

Minder energielasten arme groepen / wonen. We maken isoleren financieel aantrekkelijker voor woningeigenaren, gemakkelijker voor verenigingen van eigenaren en verplicht voor verhuurders. D66 heeft zich sterk gemaakt voor de isolatie van de huursector. We hebben daarom geen E, F, en G labels meer in 2028. Daarnaast moet elke huurder de mogelijkheid krijgen om eigen energie op te wekken, hetzij op eigen dak, hetzij via een coöperatief project in de buurt. Duurzame energie moet voor iedereen toegankelijk en betaalbaar zijn. Daarom investeren we in subsidies en ondersteuningsprogramma's voor mensen met lage inkomens die de overstap willen maken naar duurzame energie of hun huis energiezuiniger willen maken.

Toegang biologisch / gezond voedsel voor arme groepen. We hebben aandacht voor de eerlijke prijs in voedsel, door btw af te schaffen voor groente en fruit en te stoppen met kilonallers voor vlees.

Water kosten lager voor armen / kleingebruikers. D66 wil naar een eerlijke belasting op leidingwater door het afschaffen van het maximumtarief. Iedereen, ook grootverbruikers gaan dan betalen naar gebruik. Zo gaan we verspilling tegen.

Banen duurzame economie voor armen. We zoeken naar innovatieve benaderingen om duurzaamheid te bevorderen. Bijvoorbeeld door te onderzoeken hoe we microkredieten kunnen inzetten om innovaties te ondersteunen die bijdragen aan de brede welvaart. Er moet meer aandacht komen voor mensen die weinig initieel onderwijs hebben gehad. Banen in de groene economie vragen om mensen met specifieke vaardigheden. Met een leerbudget maken we het makkelijker om om te scholen.

Duurzaam vervoer gericht op arme groepen. Met een klimaatticket maken we het voor iedereen betaalbaar om buiten de spits gebruik te maken van het openbaar vervoer. We maken afspraken met gemeenten over het aanbieden van deelauto's en deelfietsen in (nieuwbouw)wijken.

Christen Unie

Klimaatrechtvaardigheid als thema. We geloven in nieuw rentmeesterschap. De wereld is niet van ons, we lenen deze slechts. Andere manieren van produceren en consumeren zijn nodig. Dit is een uitdaging voor een hele generatie: de rentmeestergeneratie. Samen groeien we naar een leven met andere vormen van welvaart en duurzame overvloed. “De ChristenUnie is voor kwalitatieve groei die sociale en ecologische condities versterkt. Een brede welvaartsgroei die ons gelukkiger maakt en die niet ten koste gaat van mensen elders op de wereld en hun natuurlijke omgeving”.

Belasten milieuschade en naar bescherming arme groepen. De ChristenUnie wil de werkelijke prijs als uitgangspunt nemen: “ChristenUnie is voor een andere economie, waarbij de economie niet langer de spelbreker is om te verduurzamen, maar verduurzaming juist stimuleert door prijzen het échte verhaal te laten vertellen. Zo worden de maatschappelijke kosten niet langer afgewenteld op het milieu, maar meegenomen in het handelen van ondernemers en consumenten”. Daarnaast moet het stelsel groener door vliegbelastingen te verhogen, een SUV-taks, lagere belasting op arbeid, aanscherping van de CO2-heffing voor de industrie, een stikstofheffing voor de industrie en een hoger tarief energiebelasting voor grootgebruikers. Grote bedrijven gaan voortaan evenveel energiebelasting betalen als huishoudens. Daarbij houden we rekening met de Europese CO2-prijs die deze bedrijven moeten betalen. Voor huishoudens betekent dit dat de belasting op energie omlaag gaat. Ook andere fiscale voordelen die leiden tot fossiele subsidies, schaffen we af. Wij voeren het advies van de Commissie Sociaal Minimum uit. De minimumuitkeringen en AOW gaan omhoog door de verhoging van het minimumloon.

Arme regio's groen / klimaatbestendig. We investeren in ontwikkelingssamenwerking om armoede en onrecht te bestrijden. Nederland draagt met additionele middelen bij aan het op de klimaatop van 2022 opgerichte klimaatschadefonds. Naast onze verantwoordelijkheid om de klimaatcrisis een halt toe te roepen zet Nederland ook in op internationale klimaatadaptatie.

Minder energielasten arme groepen / wonen. De ChristenUnie stelt een klimaatdoel van 60 procent reductie in 2030 en wil investeren in duurzame energie, elektrificatie en waterstof. Ook moeten fossiele fiscale voordelen stoppen, maar stelt de partij daar geen termijn aan. Er moet ruimte blijven voor beperkte gaswinning op de Noordzee.

Slecht geïsoleerde huizen worden met voorrang verbeterd, straat voor straat, zonder ingewikkelde procedures en subsidieaanvragen. We stellen gemeenten in staat dit waar te maken door per jaar € 200 miljoen beschikbaar te stellen. Regio's en wijken met slecht geïsoleerde huizen en bewoners met lage inkomens moeten vooraan staan bij de energietransitie. We stellen als doel dat er in 2030 in Nederland geen energiearmoede meer voorkomt. Dat betekent dat de huizen van huishoudens met lage inkomens ook duurzaam zijn.

Toegang biologisch / gezond voedsel voor arme groepen

De overheid kan een nieuwe eetcultuur bevorderen door bij te dragen aan meer lokale, biologische en gezondere producten in de supermarkt, horeca en catering en het informeren van consumenten. We maken het fiscaal aantrekkelijker voor een bedrijf om personeel een gratis, gezonde en duurzame lunch aan te bieden. Op dit moment zijn de mogelijkheden daarvoor beperkt tot mensen met een hoger inkomen en dat is onredelijk.

Volt

Klimaatrechtvaardigheid. Het economische systeem van de toekomst is een groen systeem van brede welvaart dat het geluk van de natuur en de mens ondersteunt; dat gericht is op innovatie, sociale rechtvaardigheid en strategische autonomie. Zonder klimaatrechtvaardigheid geen goed klimaatbeleid. De kosten van de klimaattransitie moeten door de sterkste schouders gedragen worden. Zo worden ze ook mogelijk en draaglijk gemaakt voor mensen met de kleinste portemonnee. Toekomstige generaties hoeven zich geen zorgen te maken over hun bestaanszekerheid; die wordt vanzelfsprekend. De generatietoets toetst langetermijn-effecten van beleid. Volt wil dat de regering actief verantwoording aflegt over de langetermijneffecten van nieuwe wet- en regelgeving. De generatietoets is hét middel om de gevolgen van ons beleid op toekomstige generaties, die nu geen stem hebben, in kaart te brengen.

Belasten en herverdelen. We schaffen alle toeslagen, heffingskortingen, aftrekposten, vrijstellingen en werkgevers- en werknemerspremies af. Deze worden afgedekt door een aangepaste inkomstenbelasting en basistoelage als opmaat naar een universeel basisinkomen. We werken toe naar een basisinkomen dat een structurele oplossing biedt in de strijd tegen armoede.

We schrappen de fossiele subsidies en verleggen die geldstromen naar schone energie, groene bedrijven en mensen die zonder financiële hulp niet kunnen verduurzamen. Alleen als we voor elkaar zorgen, kunnen we deze veranderingen vormgeven. Met de opbrengsten van de belastingen en heffingen op vervuiling maken we verduurzaming, zoals isolatie en warmtepompen, betaalbaar. We werken naar een stelsel waarbij een gedeelte van de inkomsten van CO₂-heffingen (o.a. belasting en ETS) direct herverdeeld wordt over de inwoners als 'klimaatinkomen'. De komst van de ETS II (transport en wonen) is dé gelegenheid om dit in te voeren. Het klimaatinkomen zorgt ervoor dat alle inwoners gelijkwaardig gecompenseerd worden voor het toegenomen klimaatrisico en CO₂-kosten. Dit systeem werkt nivellerend: hogere inkomens betalen meer. In Oostenrijk is dit systeem al ingevoerd.

Minder energielasten arme groepen / wonen. We verduurzamen bestaande woningen met een isolatie-offensief. Door de oorlog in Oekraïne stegen de gas- en olieprijs flink. Deze klappen werden opgevangen door de mensen die het al zwaar hadden. Volt zet in op isolatie van huizen en gebouwen, en stelt als doel om in 2040 de helft van ons energieverbruik omlaag gebracht te hebben via isolatie.

Toegang biologisch / gezond voedsel voor arme groepen. Biologisch geproduceerd vlees wordt de norm. Hierbij wil Volt garanderen dat kwetsbare gezinnen gezond kunnen blijven eten, indien nodig door middel van project- en/of financiële ondersteuning. We rekenen de milieu- en sociale impact van producten strenger mee in de prijzen van producten, bijvoorbeeld in de vorm van een CO₂-belasting. Zo verleiden we consumenten duurzame producten te kopen en stimuleren we bedrijven om producten duurzamer te maken. Met de opbrengsten hiervan maken we duurzame producten goedkoper.

Water kosten lager voor armen / kleingebruikers. We stimuleren grootgebruikers van water om zuiniger om te gaan met water, door de belasting op het verbruik van leidingwater te verhogen. We schaffen de vrijstellingen en verlagingen van belasting voor grootverbruikers van leidingwater, afvalstoffen, kolen, CNG en grondwater af.

Banen duurzame economie voor armen. Wij willen dat bedrijven naast een klimaatplan ook een sociaal plan maken om werknemers te helpen met scholing en het overstappen naar een andere baan.

Duurzaam vervoer gericht op arme groepen. Iedereen moet toegang hebben tot goed en betaalbaar openbaar vervoer om onder andere naar werk, dokter, school en sociale contacten te komen

MVO Nederland analyse op de zeven thema's van een nieuwe, duurzame economie

	Nieuwe rijkdom	Echte prijzen	Transparante ketens	Inclusief ondernemen	Groene energie	Biodiversiteit	Circulaire economie
VVD	🟡	🟠	🟠	🟢	🟡	🟡	🟡
D66	🟢	🟢	🟢	🟢	🟢	🟢	🟢
PvdA/GL	🟢	🟢	🟢	🟢	🟢	🟢	🟢
PVV	🟠	🟠	🟠	🟠	🟠	🟠	🟠
CDA	🟡	🟢	🟡	🟡	🟡	🟠	🟡
SP	🟡	🟡	🟡	🟢	🟡	🟠	🟠
PvdD	🟢	🟢	🟢	🟢	🟢	🟢	🟢
ChristenUnie	🟢	🟢	🟢	🟢	🟢	🟢	🟢
FvD	🟠	🟠	🟠	🟠	🟠	🟠	🟠
BBB	🟡	🟠	🟠	🟠	🟠	🟠	🟠
SGP	🟠	🟠	🟠	🟠	🟠	🟠	🟡
Volt	🟢	🟢	🟡	🟢	🟢	🟢	🟢
BVNL	🟠	🟠	🟠	🟠	🟠	🟠	🟠
JA21	🟠	🟠	🟠	🟠	🟠	🟠	🟠
BIJ1	🟡	🟡	🟢	🟢	🟢	🟡	🟠
NSC	🟡	🟠	🟠	🟢	🟠	🟡	🟢

Analyse op verbinding armoede- en klimaatbeleid (Jan Joost Kessler)

	PvdA/GL	PvdD	D66	CU	Volt
Principes					
1. Klimaatrechtvaardigheid als centrale ambitie	Light Green	Dark Green	Light Green	Light Green	Dark Green
2. Belasten milieuschade en naar bescherming arme groepen	Light Green	Light Green	Dark Green	Yellow	Dark Green
Thema's					
1. Minder energielasten arme groepen / wonen	Dark Green	Dark Green	Dark Green	Light Green	Light Green
2. Arme regio's groen / klimaatbestendig		Light Green	Light Green		
3. Arme wijken groen / klimaatbestendig	Yellow		Dark Green		
4. Water kosten lager voor armen / kleingebruikers			Yellow		
5. Toegang biologisch / gezond voedsel voor arme groepen	Light Green	Light Green	Yellow	Yellow	Light Green
6. Banen duurzame economie voor armen			Yellow		Yellow
7. Duurzaam vervoer gericht op arme groepen			Yellow		Yellow

